

RYSZARD PANKIEWICZ

WSP w Słupsku

RODZINA I WYCHOWANIE W PALESTYNIE RZYMSKIEJ W ŚWIETLE TRADYCJI BIBLIJNEJ I PÓŻNOJUDAISTYCZNEJ^x

Problematyka wychowania w Palestynie rzymskiej stosunkowo rzadko interesowała badaczy i to najczęściej przy okazji szerszych opracowań o charakterze teologicznym i religioznawczym, prowadzonych w oparciu o Stary i Nowy Testament względnie ograniczonych do tekstów powstałych w kręgu tradycji późnojudaistycznej¹. W rezultacie część wypowiedzianych w literaturze przedmiotu opinii sprawia wrażenie co najmniej dyskusyjnych, a do tego pozbawionych niezbędnego przy rozpatrywaniu tak kontrowersyjnych problemów dystansu. Jest to o tyle istotne, że wbrew powszechnemu przekonaniu w przypadku materiału źródłowego nie mamy do czynienia z usystematyzowanym zespołem koncepcji, ile raczej ze zbiorem luźnych wypowiedzi osób związanych z ruchem wczesnochrześcijańskim jak i przedstawicieli poszczególnych szkół rabinicznych. Wydaje się zatem rzeczą celową dokonanie próby ukazania na podstawie źródeł pisanych – niezależnie od ich pochodzenia i charakteru, najbardziej specyficznych cech rodziny żydowskiej i jej roli w systemie wychowania dzieci w Palestynie okresu wczesnego cesarstwa w sposób możliwie obiektywny i pozbawiony na ogół sądów wartościujących.

Szczególne trudności powstają przy próbie wykorzystania jako źródła Talmudu z uwagi na fakt, iż opinie w nim prezentowane, będące odbiciem poglądów osób działających w kilku epokach i żyjących w odmiennych warunkach, wykazuje daleko idące różnice, a co więcej, nie rzadko ci sami autorzy wypowiadają sądy wyraźnie sobie przeciwstawne. Wszystko to razem powoduje, że nie zawsze jesteśmy w stanie stwierdzić na ile ich opinie są reprezentatywne dla danej osoby czy środowiska.

Podstawę opracowania stanowią w zasadzie dwie kategorie źródeł: Talmud, składający się z Miszny czyli zbioru ustnego Prawa zrehabilitowanego na przełomie II i III w. n.e., i późniejszej Gemary², oraz tzw. tradycja biblijna, obejmująca Stary i Nowy Testament. Najstarsza część Starego Testamentu, Pięcioksiąg, zwana w literaturze talmudycznej Torą, powstała przypuszczalnie na przełomie II i I tys. p.n.e.; zawiera ona m.in. przepisy Prawa Mojżeszowego, do których nawiązuje wiele – włączonych następnie do Talmudu – komentarzy rabinów. Inne pisma Starego Testamentu, tzn. księgi prorockie i ketuvim, pochodzą na ogół z połowy I tys. p.n.e., chociaż np. księgi Machabejskie powstały na początku II w. p.n.e.³. Natomiast najwcześniejszym tekstem Nowego Testamentu – ewangeliom – nadano ostateczną formę w drugiej połowie I w. n.e., podczas gdy pozostałym na początku II w. n.e.⁴.

Wspomniany zestaw źródeł uzupełniają pisma dwóch wybitnych intelektualistów żydowskich z epoki rzymskiej, działających poza Palestyną, a mianowicie Józefa Flawiusza, który po zburzeniu Jerozolimy przez Tytusa przebywał i pisał głównie w Rzymie nie zrywając jednak kontaktów z własnym narodem mimo otaczającej go z tej strony niechęci czy nawet wrogości, i Filona z Aleksandrii, filozofa z przełomu I w. p.n.e. i I w. n.e. mieszkającego w silnie zhellenizowanej Aleksandrii. Ich wypowiedzi w połączeniu z tzw. tekstem Damascyjskim z Qumran zawierają sporo interesujących informacji.

Artykuł ten nie może rzecz jasna pretendować do wyczerpania tematu tak z racji charakteru i rozległości samej problematyki, jak i swoich rozmiarów, tym niemniej mamy nadzieję,